

ЦІННІСНА СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЦЕНТРАЛЬНОГО І СХІДНОГО РЕГІОНІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. Представлено порівняльний аналіз факторних моделей ціннісної складової політичної картини світу студентської молоді центрального і східного регіонів, отриманих за результатами психосемантичного дослідження. Виявлено сутнісні відмінності у базових ціннісних смислах політичного дискурсу студентів центру і сходу. Визначено особливості структурування політичної картини світу студентства центрального і східного регіонів.

Ключові слова: політичний дискурс, факторна модель, цінності, пропозиції, смисли, структурування.

Актуальність дослідження чинників структурування ціннісної складової політичної картини світу студентської молоді зумовлена суспільним запитом на виявлення соціально-психологічних механізмів цього процесу (наукова складова проблеми), а також можливостей прогнозування його спрямування і оптимізації (практична значущість).

Проблема дослідження механізмів конструювання ціннісної складової політичної картини світу набуває особливої актуальності у перехідному суспільстві, де зміни ціннісних пріоритетів і ціннісних змістів накладаються на зумовлені культурно-історичним контекстом різних регіонів світоглядні відмінності соціальних груп та спільнот, породжуючи складно прогнозовані суспільні процеси. Це у повній мірі ілюструють останні трагічні події в Україні, які, на наше переконання, окрім суто політичних та економічних чинників, значною мірою зумовлені суттєвими відмінностями ціннісних смислів

учасників протистояння, і йдеться не лише про владу і активістів, а й про тих, хто підтримував їх з обох боків, а також тих, хто стояв наче б то осторонь бурхливих процесів. Незважаючи на те, що рівень криміналізації влади практично не різнився в різних регіонах і рівень невдоволення нею був достатньо високим в усіх регіонах, суспільство знову розділилося навпіл і проблема його консолідації така ж нагальна, як і 20 років тому.

Метою дослідження, результати якого представлені нижче, є спроба на основі порівняння ціннісних конструктів політичної картини світу студентської молоді центру і сходу країни скласти певне уявлення про сутність світоглядних відмінностей представників різних регіонів і окреслити ймовірні напрями соціалізувальних впливів на процес структурування політичної картини світу студентської молоді.

Політична картина світу структурується у процесі інтерпретації суб'єктом загальнокультурних і культурно-специфічних пропозицій соціалізувального дискурсу – конструюються, переживаються ціннісні значення і смисли, які і визначають цілі, бажане майбутнє, ставлення людини до світу, очікування щодо ставлень інших до неї самої і зумовлюють відчуття приналежності, а відтак спільності і стабільності.

Представлене у статті дослідження особливостей структурування ціннісної складової політичної картини світу студентської молоді ґрунтується на положеннях теорії дискурс-аналізу, зокрема аксіологічного аналізу та рефлексії політичного дискурсу (Й. Хейзінг, Н. Феркло, Р. Водак, Д. Максимов, Г. Слишкін, А. Вежбицька та інші), згідно яких:

– дискурс і соціокультурна реальність взаємообумовлені;

- дискурс формує уявлення про світ, зумовлює соціальну ідентифікацію і позиціонування;
- ціннісні смисли відображають різні аспекти культурних ідеалів, які завжди виходять за межі індивідуального і визначаються співвідношенням персонального і соціального дискурсів;
- індивідуальні смисли і значення є продуктом досвіду взаємодії суб'єкта.

Означені положення дають нам підстави розглядати взаємодію суб'єктів політичної соціалізації як дискурс, який не лише репрезентує ціннісні значення і смисли учасників взаємодії, а й задає межі реальності і, як одна із найбільш динамічних форм соціальної практики, вибудовує світ, особистість та ідентичність.

Організація дослідження. На першому етапі дослідження був здійснений аналіз дискурсу суб'єктів політичної соціалізації з метою визначення репрезентацій (тем) та варіантів інтерпретацій (пропозицій) представлених у ньому політичних цінностей. З цією метою було проаналізовано ціннісні пропозиції інтернет–ЗМІ («Українська правда» (pravda.com.ua) та «Лівий берег» (lb.ua)) – аналізувались тексти видань упродовж перших двох тижнів лютого 2013 року; програми провідних політичних сил (Політичної партії "УДАР" Віталія Кличка, Політичної партії Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина", Партії регіонів, Політичної партії Всеукраїнське об'єднання "Свобода", Комуністичної партії України), а також навчальні програми для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання – рівень стандарту та академічний рівень (з української літератури, світової літератури, історії України, всесвітньої історії та правознавства). Ціннісні пропозиції студентської молоді були отримані за допомогою методики незакінчених речень.

За результатами аналізу основними темами, що репрезентують ціннісний дискурс суб'єктів політичної соціалізації, виявились: свобода; влада; відповідальність; права людини; еволюційність і розвиток; толерантність, плюралізм і довіра; прихильність до певної ідеології. На основі визначених пропозицій був сформований опитувальник для психосемантичного опитування з 47 суджень. Кожна з тем представлена у опитувальнику сімома пропозиціями (окрім останньої, де визначилось п'ять пропозицій).

На другому етапі було проведене психосемантичне опитування у центральному (119 студентів ВНЗ Києва та Вінниці) і східному (113 студентів Харківських ВНЗ) регіонах. За результатами дослідження була визначена факторна структура ціннісних репрезентацій студентства у кожному з регіонів. За основу була взята чотирифакторна модель.

Перший фактор у обох масивах утворили судження, що відображають ідеологічне спрямування студентства (Табл.1).

Таблиця 1.

<i>Центр</i> F1–Ліберально-демократичне спрямування (внесок у сумарну дисперсію 22,8%)		<i>Схід</i> F1–Соціал-демократичне спрямування (внесок у сумарну дисперсію 21,5%)	
Ліберальні цінності (свобода, індивідуалізм, рівність, толерантність, плюралізм) лише гальмують становлення української державності	0,663	Різне ставлення до історичних подій може ускладнювати взаємодію окремих соціальних груп, але не має бути причиною ворожнечі між людьми	0,614
Різне ставлення до історичних подій може ускладнювати взаємодію окремих соціальних груп,	0,652	Слід обирати сильну і справедливу владу, яка б забезпечила порядок і достойний рівень життя людей	0,558

але не має бути причиною ворожнечі між людьми			
Мені близькі ідеї лівих політичних сил – соціалісти і комуністи прагнуть справедливості і дбають про людей	0,549	Більшість людей у нашій країні не вважають, що свобода – то найбільша цінність	0,510
Мені близька націонал-демократична ідеологія – це те, що потрібне сьогодні Україні	0,503	У нашій країні цілком достатньо свободи – кожен може вільно висловлювати свою думку і діяти згідно власних переконань	0,476
Більшість людей відчувають стурбованість, коли хтось обмежує спектр можливих варіантів їхньої поведінки	0,479	Без взаємної довіри і орієнтації на співробітництво неможливо досягти позитивних змін у суспільстві	0,457
	0,410	Справжня свобода можлива лише тоді, коли кожен усвідомлює необхідність дотримання прав інших	0,441
	Мені близька ліберальна ідея індивідуальної свободи, яка передбачає гарантію прав особи, захист від сваволі влади, можливість впливати на рішення влади		Довіра у суспільстві ґрунтується, насамперед, на прозорості і законності дій кожного

Як видно з табл.1 ціннісні пропозиції, що увійшли до першого фактору в одному і другому масивах, вказують на різний політичний дискурс студентства центрального і східного регіонів. Висновок про *ліберально-демократичну спрямованість* ціннісного дискурсу респондентів центрального регіону зроблено на підставі того, що переважна більшість із них (більше 76%) декларують свою близькість до ліберальних ідей, вважають їх перспективними, болісно реагують на обмеження своїх можливостей, виявляють толерантність до «інакшості» і водночас практично не сприймають ідеї лівих сил (більше 87%), а також скоріше не вважають продуктивними для

країни націонал-демократичні ідеї (66%). Спрямованість ціннісного дискурсу респондентів східного регіону визначено нами як *соціал-демократичну* з огляду на низьку актуальність цінності свободи (51% харківських студентів переконані, що більшість людей не вважають свободу вищою цінністю і загалом їм свободи достатньо), прагнення сильної влади, яка забезпечить порядок і рівень життя (96%), налаштованість на довіру і толерантність у взаємодії.

Другий фактор (Табл.2) в обох масивах названий однаково: «Як змінити політичну ситуацію?», однак базові значення і смисли респондентів центрального і східного регіонів суттєво різняться.

Таблиця 2.

<i>Центр</i>		<i>Схід</i>	
F2– Як змінити політичну ситуацію? (внесок у сумарну дисперсію 21,2%)		F2– Як змінити політичну ситуацію? (внесок у сумарну дисперсію 18,3%)	
В ситуації узурпації влади без революції не можна нічого змінити	0,655	Сьогодні в нашій країні щось змінити можна лише революційним шляхом	0,653
На мою думку найбільш продуктивною є соціал-демократична ідеологія, вона прагне утвердження влади народу	0,542	В ситуації узурпації влади без революції не можна нічого змінити	0,612
Сьогодні в нашій країні щось змінити можна лише революційним шляхом	0,516	Мені близька націонал-демократична ідеологія – це те, що потрібне сьогодні Україні	0,498
Так звані толерантність і плюралізм неминуче призводять до моральної деградації суспільства	0,452	Головна наша проблема у тому, що ми обираємо у владу тих, хто більше обіцяє, а не тих, хто бере конкретні зобов'язання і пояснює, як він їх буде виконувати	0,407

Пропозиції, що увійшли до цього фактору, дають змогу скласти уявлення про цінності революційності– еволюційності та про ідеологічні вектори змін в політичній картині світу студентства. Студенти у центральному регіоні більшою мірою орієнтовані на революційні зміни, ніж на сході, при цьому рівень толерантності в обох групах респондентів практично однаковий. При цьому більшість студентів у центрі не вважають продуктивною соціал-демократичну ідеологію, а респонденти зі сходу у більшості не поділяють націонал-демократичних ідей (53%).

Третій фактор (Табл.3) у масивах центру і сходу, хоч і співпадає за двома параметрами з п'яти, різниться базовими смислами.

Таблиця 3.

<i>Центр</i>		<i>Схід</i>	
F3–Умови утвердження ліберально – демократичних цінностей (внесок у сумарну дисперсію 15,6%)		F3–Влада і відповідальність (внесок у сумарну дисперсію 15,4%)	
Довіра у суспільстві ґрунтується, насамперед, на прозорості і законності дій кожного	0,607	Більшість тих, хто прагне влади, дбають про власне збагачення	0,649
За відсутності незалежних судів не варто говорити про демократію і права людини	0,536	Відповідальність кожного за результат своєї діяльності – головна умова досягнення добробуту і порядку	0,489
Нарікаючи на безвідповідальність влади, не слід забувати і про власну пасивність, а отже – безвідповідальність	0,513	Утвердження цінностей розвитку – це тривалий процес змін у свідомості людей, який не можна прискорити революційними кроками	0,485
Свобода потрібна кожному, адже коли людина не приймає власних рішень неможливо зрозуміти чого вона варта	0,509	Нарікаючи на безвідповідальність влади, не слід забувати і про власну пасивність, а отже –	0,475

насправді Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах	0,418	безвідповідальність Свобода потрібна кожному, адже коли людина не приймає власних рішень неможливо зрозуміти чого вона варта насправді	0,430
--	-------	---	-------

Ціннісна складова студентів центрального регіону структурується уявленнями про умови утвердження ліберально-демократичних цінностей, тоді як у студентів зі сходу – уявленнями про владу і відповідальність. У масиві центру база підтримки суджень, що увійшли до третього фактору варіює від 85 до 94%. Респонденти зі сходу також у переважній більшості поділяють усі судження, однак не так одноставно – база підтримки різних суджень варіює від 68 до 95%.

Четвертий фактор у масиві центру утворили ціннісні пропозиції, узагальнені нами під назвою «політична відповідальність», тоді як у масиві сходу до цього фактору увійшли пропозиції, які стосуються ставлення до ліберальних цінностей.

Таблиця 4.

<i>Центр</i>		<i>Схід</i>	
F – політична відповідальність (внесок у сумарну дисперсію 12,9 %)		F3 – ставлення до ліберальних цінностей (внесок у сумарну дисперсію 12,8 %)	
Звичайні люди не можуть впливати на політику, а тому не несуть відповідальності за дії політиків	0,492	Ліберальні цінності (свобода, індивідуалізм, рівність, толерантність, плюралізм) лише гальмують становлення української державності	0,656
Я не розумію на політичних течіях і не симпатизую жодній з ідеологій	0,488	Так звані толерантність і плюралізм неминуче призводять до моральної деградації суспільства	0,503
Слід обирати сильну і справедливую владу, яка б	0,474	Ми всі відповідальні за те, як ми живемо	0,500

забезпечила порядок і достойний рівень життя людей			
Відповідальність кожного за результат своєї діяльності–головна умова досягнення добробуту і порядку	0,425	Мені близька ліберальна ідея індивідуальної свободи, яка передбачає гарантію прав особи, захист від сваволі влади, можливість впливати на рішення влади	0,477
Політична відповідальність можлива лише тоді, коли суспільство контролює владу і співпрацює з нею	0,417	Я не розуміюся на політичних течіях і не симпатизую жодній з ідеологій	0,435

Студенти центрального регіону переконані, що звичайні люди можуть впливати на політику і несуть відповідальність не лише за результат своєї діяльності, а й за дії політиків. Молодь вважає, що розуміється на політичних течіях, переконана у необхідності контролювати сильну і справедливу владу.

Переважає більшість респондентів на сході прихильно ставляться до ліберальних цінностей. Водночас другий у цій групі респондентів заявляє про те, що не розуміється на політичних течіях і не симпатизує жодній з ідеологій (останнє не завадило 72% опитаних заявити про близькість ліберальної ідеї).

Узагальнюючи викладене можна виокремити базові смисли ціннісної складової політичної картини світу молоді центрального і східного регіонів.

Політичний дискурс студентської молоді у центрі зорієнтований на цінності лібералізму, зокрема актуальною є ідея індивідуальної свободи. Молодь готова її обстоювати у разі необхідності й революційним шляхом (більше 42%) і має чітке уявлення про умови утвердження бажаних цінностей. При цьому студенти практично не сприймають ідеї лівих сил, не поділяють соціал-демократичні цінності і

у більшості не вважають перспективними націонал-демократичні ідеї. Загалом ціннісний дискурс цієї групи респондентів можна означити як раціональний, спрямований на зміну існуючого порядку, цілі дискурсу – ліберальні, а уявлення про засоби їх досягнення не виключають радикалізму. Водночас немає підстав стверджувати, що ціннісний дискурс молоді центрального регіону є конфліктним.

На сході політичний дискурс студентства тяжіє до соціал-демократичних ідей, при цьому ідея свободи не є актуальною, а основні очікування пов'язані із справедливою сильною владою, яка і повинна забезпечити добробут і порядок. Головне – обрати у владу тих, хто бере конкретні зобов'язання. Симпатиків лівих ідей на сході вдвічі більше, ніж у центрі, націонал-демократична ідеологія, як і у центрі, не сприймається більшістю як перспективна, ліберальні ж цінності на рівні декларування більшістю студентів зі сходу поділяються. Загалом ціннісний дискурс цієї групи респондентів скоріше ірраціональний, спрямований на критику існуючого порядку, цілі дискурсу і засоби їх досягнення – консервативні, конфліктність низька.

Викладене дає підстави для висновку про зумовленість відмінностей спрямування політичного дискурсу студентської молоді мірою актуалізованості цінності свободи, рівнем усвідомлення необхідності громадянського контролю влади та готовністю до змін (революційність – еволюційність).

Порівняльний аналіз двох масивів дає змогу розставити додаткові акценти і доповнити факторні моделі (Рис.1).

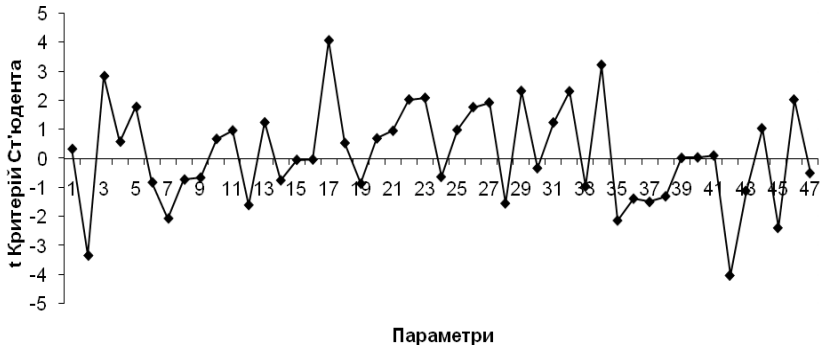

Рис. 2. Результати порівняльного аналізу масивів центру і сходу

Примітка: показники t критерію Стюдента більші за абсолютним значенням $| 2 |$ вказують на наявність достовірних розбіжностей на рівні не менше, ніж $P < 0,05$

Достовірні відмінності на рівні $P < 0,05$ між масивами «центр» і «схід» виявлені у позиціюванні щодо таких ціннісних пропозицій: близькість ідей лівих сил; більшість людей у нашій країні не вважають, що свобода – то найбільша цінність; жодна влада не буде дбати про людей, якщо громадянське суспільство не буде її контролювати; справжня свобода можлива лише тоді, коли кожен усвідомлює необхідність дотримання прав інших; політичні переслідування, обмеження свободи слова, переслідування журналістів – це діагноз владі, яка мала б захищати права людини; я не розуміюся на політичних течіях і не симпатизую жодній з ідеологій; у нашій країні в основному забезпечуються права і свободи людини; навіть у корумпованій, не правовій державі можна досягти змін на краще, якщо зосередитись на планомірній, комплексній точковій руйнації того, що стоїть на заваді суспільному розвитку.

Достовірні відмінності на рівні $P < 0,01$ виявлено у позиціюванні щодо трьох ціннісних пропозицій: абсолютно

нормально, коли владні інституції приймають рішення самостійно, без урахування громадської думки, головне, щоб люди постійно відчували, що про них піклуються; політична відповідальність можлива лише тоді, коли суспільство контролює владу і співпрацює з нею; довіра у суспільстві ґрунтується, насамперед, на прозорості і законності дій кожного.

Достовірні відмінності на рівні $P < 0,001$ виявлено щодо двох ціннісних пропозицій: нарікаючи на безвідповідальність влади, не слід забувати і про власну пасивність, а отже – безвідповідальність; у нашій країні цілком достатньо свободи – кожен може вільно висловлювати свою думку і діяти згідно власних переконань.

Все викладене вказує на різні ймовірнісні вектори конструювання політичної картини світу респондентами у центрі і на сході. Якщо молодь у центрі має достатньо узгоджений дискурс щодо цінностей–цілей і цінностей–засобів, загалом готова до засвоєння і впровадження політичних практик, зорієнтованих на зміну існуючого порядку, то ціннісний дискурс студентів на сході можна визначити як змішаний. Значна частка ірраціональних конструктів і специфічні уявлення про цінності–засоби на тлі патерналістських очікувань і зорієнтованості на критику існуючого порядку цієї групи респондентів унеможливають опанування нових практик, а отже і зміну існуючого порядку, який скоріше не задовольняє молодь, а ніж задовольняє.

З огляду на ці особливості слід вибудовувати освітню і просвітницьку програму дій, спрямованих на оптимізацію процесу структурування ціннісної складової політичної картини світу студентства. Якщо в центральному регіоні основною метою цих впливів має бути розширення спектру ціннісних інтерпретацій,

рефлексія ціннісних смислів і опанування широкого спектру практик взаємодії, то на сході насамперед слід зосередитись на усвідомленні суперечностей у ціннісних конструктах, чіткому формулюванні цінностей – цілей і уточненні ціннісних змістів.

Підсумовуючи викладене можемо зробити такі висновки:

- √ Базові смисли ціннісної складової політичної картини світу студентської молоді у центрі і на сході країни суттєво різняться. Можна зробити низку припущень щодо витоків таких відмінностей, серед яких, безперечно, історична пам'ять, регіональна культурна специфіка, відмінності у політичному дискурсі столиці і периферії тощо. Однак не викликає сумнівів той факт, що освітній дискурс сьогодні не спрямований на формування ціннісної складової політичної культури студентської молоді.
- √ Різностямованість векторів структурування ціннісної складової політичної картини світу студентства з різних регіонів зумовлюватиме подальше утвердження не просто відмінностей (що цілком природно), а й діаметрально протилежних уявлень про ціннісні пріоритети, прийнятність тих чи тих практик політичної взаємодії тощо. Звідси – потреба у міжрегіональному діалозі, який би сприяв уточненню ціннісних значень і смислів, розширенню спектру інтерпретацій всіх учасників діалогу, і як наслідок – взаєморозумінню громадян. Вирішальну роль у цьому процесі можуть відіграти громадські організації, засоби масової інформації, соціальні мережі.

Література

1. Погорелко А.М. Культурные особенности концептуального образа свободы в российском и

американском политических дискурсах/Вестник Башкирского университета. 2010. Т.15. №3. – С.623–630.

2. Соловьев А. И. Политический дискурс. Коммуникация и культура: противоречия поля политики // Полис. – 2002. – №6 – С. 6–17.
3. Филлипс Л. Дж., Йоргенсен М. В. Дискурс-анализ. Теория и метод / Пер. с англ. Харьков: Изд-во «Гуманитарный Центр», 2004. – 354с.

Аннотация. Представлен сравнительный анализ факторных моделей ценностной составляющей политической картины мира студенческой молодежи центрального и восточного регионов, полученных по результатам психосемантического исследования. Обнаружены сущностные отличия в базовых ценностных смыслах политического дискурса студентов центра и востока. Определены особенности структуризации политической картины мира студенчества центрального и восточного регионов.

Ключевые слова: политический дискурс, факторная модель, ценности, пропозиции, смыслы, структурирование.

Summary. The article contains presentation of the comparative analysis of factor models of political world outlook value component built on the results of the psychosemantic research involving university students of central and eastern regions. The research resulted in identifying differences in basic values of political discourse of the university students of central and eastern regions as well as determining peculiarities of political world outlook structuring by the university students of central and eastern regions.

Key words: political discourse, factor model, values, propositions, meanings, structuring.